

POATE FUNCȚIONA ECONOMIA SOCIALĂ PENTRU TOȚI?

GELU DUMINICĂ
CRISTINA MOCANU

Promovat ca o soluție la problemele cele mai diverse generate de retragerea statului din furnizare protecției sociale, rareori în literatura de specialitate au fost investigate acele condiții care pot conduce la dezvoltarea unui sector al economiei sociale solid și sustenabil și la succesul acestuia pentru comunități dezavantajate. Tradițional, sectorul economiei sociale a fost monopolizat de majoritatea din comunitățile în care s-a dezvoltat, eventual de majoritatea „albă” (Sevulpeda și alții, 2010) existând rareori chestionări ale modului în care acestea pot funcționa pentru grupuri etnice marginalizate. Prima parte a acestui articol este dedicată unei analize istorice în scopul identificării acelor condiții care au condus la apariția și succesul economiei sociale cu precădere în statele capitaliste. Cea de a doua parte discută problemele specifice din comunitățile marginalizate, inclusiv etnice și măsura în care soluția „economiei sociale” poate fi transferată în contexte de sărăcie, lipsă de solidaritate, marginalizare și excluziune.

Cuvinte-cheie: economie socială, incluziunea socioeconomică a romilor.

INTRODUCERE

Ultimii ani au adus în centrul atenției publice rolul economiei sociale în integrarea socioeconomică a diferitelor grupuri de persoane vulnerabile, inclusiv a romilor. Dezvoltarea economiei sociale pentru integrarea pe piața muncii a romilor a fost promovată, mai ales odată cu lansarea fondurilor europene postaderare ca o soluție la „probleme” care până la momentul respectiv păreau a nu avea soluție.

Anterior, discursul public specific Decadei Romilor era cu precădere dezvoltat pornind de la necesitatea identificării și dezvoltării unor abordări integrate care să ia în considerare cercul vicios al excluziunii: locuire – educație – piața muncii – sănătate. Ocuparea și parțial educația (componenta de formare profesională a adulților) sunt însă începând cu 2007 decuplate de restul componentelor „cercului vicios”, fiind adresate simultan sau chiar singular prin programe destinate dezvoltării economiei sociale.

Adresele de contact ale autorilor: Gelu Duminică, Agenția de Dezvoltare Comunitară Împreună, str. Slobozia, nr. 31, sector 4, București, e-mail: gelu.duminica@agentiaimpreuna.ro; **Cristina Mocanu**, Institutul Național de Cercetare Științifică în domeniul Muncii și Protecției Sociale, Str. Povernei, nr. 6-8, sector 1, București, e-mail: cristinamocanu@yahoo.com.

Fondul European de Coeziune, prin componenta destinată dezvoltării capitalului uman (ciclul de implementare 2007–2013), a fost promovat ca un „rezolvitor” al nenumăratelor probleme cu care se confrunta societatea românească, inclusiv accesul redus al grupurilor vulnerabile la piața muncii prin dezvoltarea *economiei sociale*. Numai că la momentul respectiv, la nivelul societății românești nu exista o înțelegere omogenă a conceptului de „economie socială”, iar legislația care ar fi trebuit să clarifice ce anume înseamnă acesta s-a dezvoltat cu o oarecare întârziere și cu limite. Mai mult decât atât, nu existau anumite condiții necesare dezvoltării unei economii sociale care să conducă în mod real la soluții comunitare pentru grupuri vulnerabile, precum solidaritate comunitară și capacitate de autoorganizare a comunităților în scopul dezvoltării unei economii sociale durabile în timp.

Ne propunem în această lucrare să discutăm ce este economia socială, ce anume diferențiază sectorul de „business” de sectorul „economiei sociale” și în ce măsură dezvoltarea întreprinderilor sociale poate conduce la o ocupare de calitate și durabilă a persoanelor din grupurile vulnerabile, exemplele și discuția fiind purtate în cea de a doua parte a lucrării cu referire la populația de etnie romă.

CE ESTE ECONOMIA SOCIALĂ?

Economia socială, ca activitate, este strâns legată conceptual de scopul și valorile cu care erau înființate și funcționau cu precădere asociațiile și cooperativele populare. Ele cuprindeau de altfel inițial cooperativele, asociațiile și societățile mutuale și fundațiile. Din punct de vedere istoric reprezentau în esență expresia modului de *răspuns* al grupurilor vulnerabile și supraexpuse riscurilor sociale la provocările ridicate de dezvoltarea societății, la eșecul pieței și la eșecul statului în a furniza un minim de protecție socială (Defoumy și Nyssens, 2006). Acest aspect este deosebit de important, conținând și primele indicii cu privire la dezvoltarea și sustenabilitatea acestui sector de-a lungul secolelor în societățile capitaliste. Pe de o parte trebuie subliniat faptul că aceste protoasociații a ceea ce înțelegem astăzi prin economie socială reprezentau o modalitate aparte de autoorganizare a comunităților vulnerabile pentru a face față unor provocări. Dezvoltarea asociațiilor sau cooperativelor era în sensul inițial indisolubil legată de valori asociate *întrajutorării reciproce, autoorganizării și solidarității* comunității.

În Marea Britanie, spre exemplu, dezvoltarea acestui sector a fost puternic legată de mișcările muncitorești și de cele sindicale, toate având ca scop emanciparea clasei muncitoare (Monzon Campos și Chavez Avila, 2012), aceasta arătând conștientizarea puternică a problemelor cu care membrii grupurilor dezavantajate se confruntă în dezvoltarea societății industriale, dar și a intereselor și a strategiilor de promovare a acestor interese pe agenda publică. În Franța, de asemenea, dezvoltarea economiei sociale este puternic legată de mișcările asociative populare chiar de factură socialistă, reprezentând o „rezistență” comunitară/de grup la un anumit tip de dezvoltare a societății.

Principiul de bază care diferențiază cooperativele de societățile comerciale consta în modul în care se luau deciziile: implicau majoritatea membrilor cooperativei, investitorilor sau firmelor proprofit nefiindu-le permis să constituie majorități sau să aibă vot proporțional cu capitalul subscris (Monzon Campos și Chavez Avila, 2012). În felul acesta decizia rămânea în „mâinile” comunității și își păstra caracterul de reprezentare a interesului celor vulnerabili.

Reținem în acest punct faptul că asociațiile și cooperativele mutuale au fost *un răspuns intrinsec al comunităților la efectele negative ale industrializării*. Nu este un proces impus din exteriorul comunității, ci emerge din însăși conștientizarea colectivă a problemelor și a faptului că solidarizarea conduce la o mai mare eficiență a acțiunilor de afirmare a intereselor. Rolul acestor structuri inițiale ale economiei sociale este de a armoniza obiectivele de dezvoltare economică centrate la acel moment cu precădere pe profit cu bunăstarea socială înțeleasă la un nivel incipient la acel moment.

Ulterior celui de-al Doilea Război Mondial, are loc expansiunea statului bunăstării și dezvoltarea fără precedent a politicilor sociale redistributive în statele capitaliste (Preda, 2007). Rolul redistributiv al statului după cel de-al Doilea Război Mondial face ca abia începând cu criza statului bunăstării sectorul economiei sociale să se reafirme ca un mecanism de răspuns al comunităților la problemele la care un stat al bunăstării în reorganizare și retragere din furnizarea de bunăstare nu mai poate răspunde adecvat: șomaj de lungă durată, descurajare și inactivitate a resurselor de muncă, calitate mai redusă a vieții, cu precădere în mediul rural, excluziune socială, erodarea veniturilor vârstnicilor etc. Sursele bunăstării individuale sunt: sistemul pieței, familia, comunitatea și statul (Preda, 2007). Ordinea lor nu este întâmplătoare, statul trebuind să fie ultimul resort de bunăstare a indivizilor, intervenind doar când mecanismele specifice surselor anterior menționate au eșuat. După criza statului bunăstării, constrâns de resursele bugetare limitate, statul se retrage practic din furnizarea directă de bunăstare lăsând un loc mai amplu comunităților de a dezvolta mecanisme de producere a bunăstării. Comunitățile însă se pot autoorganiza eficient atunci când există încredere și solidaritate.

Sectorul economiei sociale se dezvoltă în prezent din ce în ce mai mult în Europa, cu precădere în economiile capitaliste, având un rol din ce în ce mai important în a corecta efectele negative produse de piață inclusiv prin generarea unor oportunități de ocupare (CIRIEC, 2000).

În țările fost-comuniste însă, situația este cumva similară celei europene până la finalul celui de-al Doilea Război Mondial. Chiar și după, cooperativele continuă să existe și în statele comuniste dar sectorul este mult mai puțin dezvoltat, iar inițiativa de autoorganizare voluntară a grupurilor mult mai puțin susținută (Monzon Campos și Chavez Avila, 2012). Chiar și pe parcursul tranziției de la plan la piață, inițiativele de tip economie socială nu abundă. Abia recent, pe măsură ce cadrul legal s-a dezvoltat, au apărut finanțările destinate susținerii acestui sector,

iar unele comunități au devenit mai puternice, apar din nou inițiative cetățenești și comunitare solide.

România are o tradiție a economiei sociale, dezvoltarea sa fiind însă destul de dificilă datorită dezvoltării reduse a societății civile, a influenței Bisericii Ortodoxe, a ponderii ridicate a populației foarte sărace (Cace și alții, 2013), a comunismului care declarativ susținea sectorul, dar care a destructurat comunități prin schimburi forțate de populație, dar și prin descurajarea oricăror forme de autoorganizare, și în final prin imposibilitatea supraviețuirii structurilor de economie socială existente în 1989 într-o economie în tranziție.

În România, economia socială este reglementată prin lege abia în 2014, deși resurse financiare dedicate susținerii sectorului au fost alocate inclusiv din POSDRU 2007–2013 (cu prelungire până în 2015). Evaluările realizate asupra modului de dezvoltare a economiei sociale românești au arătat tendința acestora de a se concentra tocmai în zonele dezvoltate (Constantinescu, 2012), ceea ce, de altfel, este firesc dacă avem în vedere pașii istorici pe care acest sector i-a urmat sau lipsa facilităților fiscale care să susțină sectorul. Cum însă acest sector al economiei sociale poate funcționa cu succes pentru cei mai vulnerabili, constituie o provocare inclusiv pentru actualul ciclu de finanțare (Teșliuc și alții, 2015).

Sectorul economiei sociale se dezvoltă în prezent ca un sector între cel de stat și cel de business, incluzând cooperative, societăți și asociații mutuale, fundații, dar și întreprinderi sociale. Nu a existat o definiție clară a conceptului de economie socială, și nici măcar o înțelegere comună la nivel internațional cu privire la misiunea sectorului de economie socială (Cace și alții, 2013). Acest lucru, alături de diversitatea actorilor care constituie acest sector, conduc la invizibilitatea sectorului, dificultăți în diferențierea sectorului economiei sociale de sectorul de afaceri, dificultăți în măsurarea contribuției la dezvoltarea socioeconomică a unei societăți, limite în analizarea și înțelegerea contextelor care susțin inițiative durabile de economie socială, dificultăți în realizarea analizelor comparative și implicit dificultăți în îmbunătățirea cadrului legal care reglementează funcționarea organizațiilor/întreprinderilor de economie socială. În România definirea acestui sector relativ tardivă ridică în continuare probleme legate de înțelegerea misiunii acestui sector și de condițiile în care aceasta poate conduce în mod real la atingerea obiectivelor sociale pe care și le propune.

În ceea ce privește misiunea organizațiilor de economie socială au fost realizați câțiva pași. Spre exemplu Carta Principiilor Economiei Sociale (CEP-CMAF, 2002) enunță câteva principii și valori care ar trebui să modeleze activitatea diverșilor actorilor ce se regăsesc sub umbrela acestui concept: (1) primatul individului și a muncii asupra capitalului, (2) participare voluntară, (3) control democratic exercitat de membrii organizației, (4) combinarea intereselor membrilor cu binele comun, (5) aplicarea principiilor solidarității și responsabilității, (6) management autonom de autoritățile publice și (7) utilizarea veniturilor excedentare pentru dezvoltarea sustenabilă a organizației/întreprinderii și a serviciilor în interesul comun al membrilor.

Sectorul economiei sociale urmărește dezvoltarea de soluții inovative și adecvate pentru nevoile membrilor săi, rolul social al acestora primând în fața celui economic. Democratizarea și transparența sunt principii fundamentale de funcționare a organizațiilor/întreprinderilor subsumate sectorului economiei sociale, modalitățile de stabilire a mecanismelor de vot și decizie fiind foarte importante, acestea trebuind să fie astfel definite încât cea mai mare putere să revină practic celor care o compun: membrilor comunității ale căror probleme sociale au condus la apariția acestor modalități de răspuns.

ECONOMIE SOCIALĂ SAU DOAR ECONOMIE DE PIAȚĂ?

Așa cum reiese și din definiția dată mai sus, economia socială are o componentă care se supune și pieței/sectorului de afaceri, dar are și o componentă nonprofit (CEP-CMAF, 2002).

Între aceste două componente există asemănări, dar și diferențe specifice. Ambele aparțin sectorului privat, iar participarea la aceste structuri este voluntară. Lucrează cu resurse monetare sau nonmonetare dar nonprofit. Sunt structuri constituite pe reguli democratice, deciziile se iau pe baza voturilor membrilor, voturile fiind egale între ele și nu proporționale cu capitalul scris sau taxele plătite.

Componenta de afaceri a economiei sociale poate include de la cooperative și societăți mutuale la firme și instituții nonprofit care deservește firmele de economie socială (Cace și alții, 2013). Statutul legal poate fi foarte divers, dar pentru a se circumscrie economiei sociale acestea trebuie să îndeplinească anumite condiții.

Pentru că aceste firme/întreprinderi de economie socială sunt înființate cel puțin conceptual pentru a identifica soluții inovative de răspuns la nevoile membrilor săi, putem presupune că membrii firmei/întreprinderii sunt și principalii beneficiari ai produselor sau serviciilor furnizate de respectiva firmă/întreprindere. Aceasta nu este însă o regulă care să se aplice *mot-a-mot*. Spre exemplu, dacă scopul firmei/întreprinderii de economie socială este de a crește nivelul de formare profesională și de a întări expertiza profesională a membrilor săi, atunci comercializarea produselor și serviciilor furnizate de firma respectivă reprezintă modalitatea de asigurare a sustenabilității și viabilității firmei, astfel încât aceasta să poate contribui la îmbunătățirea gradului de ocupare a membrilor comunității deservite, dar și a durabilității locurilor de muncă pe care aceștia le ocupă. Prin dezvoltarea firmei, prin dezvoltarea rețelelor de distribuție a bunurilor și serviciilor, membrii firmei/întreprinderii sociale își pot perfecționa cunoștințele și competențele practice, pot obține certificate de calificare, spre exemplu, în urma unui program de ucenicie, pot dobândi o minimă experiență în muncă care ulterior să susțină demersurile de identificare a unui alt loc de muncă etc. Sau, la fel de bine, membrii firmei/întreprinderii pot continua să lucreze pe termen nelimitat în acea firmă/întreprindere, ocuparea pe termen nedeterminat conducând nu numai la surse regulate și predictibile de venit, dar și la o acoperire adecvată în sistemele de protecție socială (pensii, sănătate etc.).

Însă chiar și în acest ultim caz se poate stabili o relație între activitatea economică prestată și interesul membrilor respectivei firme/întreprinderi. Dacă însă atât structura ocupării în respectiva firmă/întreprindere se schimbă permanent, iar bunurile și serviciile nu sunt într-o oarecare măsură direcționate către membrii firmei/întreprinderii, sau in extenso, către membrii comunității unde funcționează respectiva firmă/întreprindere, mai putem vorbi de o firmă/întreprindere de economie socială? Dacă nu poate fi stabilită nicio relație de reciprocitate și continuitate între membrii, beneficiari, voluntari, piață de desfacere, mai putem vorbi de economie socială sau doar de economie de piață?

O altă caracteristică foarte importantă a componentei de afaceri a sectorului de economie socială în spațiul european îl reprezintă faptul că actorii subsumați acestei componente își desfac serviciile și bunurile produse în aceeași economie de piață în care și le desfac toți agenții economici (Monzon Campos și Chavez Avila, 2012). Această caracteristică diferențiază acest sector al economiei sociale de sectorul întreprinderilor protejate, unde modul de desfacere al bunurilor și serviciilor produse de respectivele unități protejate este reglementat. Tot această caracteristică impune necesitatea dezvoltării unor politici de sprijin a sectorului economiei sociale pentru ca produsele și serviciile furnizate de acesta să poată fi competitive.

O altă regulă care diferențiază sectorul economiei sociale de economia de piață se referă la modul în care veniturile excedentare sunt utilizate de membrii firmei/întreprinderii. Sunt multe întreprinderi de economie socială care decid să nu distribuie niciodată aceste venituri excedentare către membrii lor, dar chiar și dacă o fac, atunci regulile de distribuție nu țin cont de capitalul subscris sau de taxele plătite. Dacă în rândul agenților economici dividendele se distribuie în acord cu acțiunile/părțile pe care le are fiecare, în rândul unităților de economie socială o astfel de corelație nu poate fi realizată.

În extenso însă se poate considera că orice agent economic pentru care scopul/misiunea sunt de a produce un impact social și doar secundar pentru a genera profit și beneficii pentru membrii săi poate fi considerată întreprindere de economie socială (Comisia Europeană, 2011). Urmărirea scopului social nu exclude bineînțeles obiectivele de extindere a afacerii și de acoperire cât mai mare a nevoilor membrilor săi și implicit de generare de venituri cât mai mari. Modul în care acestea se realizează în mod real și cum se răspunde obiectivelor legate de susținerea unei schimbări sociale pozitive fac de multe ori diferența între un agent economici din economia de piață și o firmă/întreprindere de economie socială

ECONOMIA SOCIALĂ – FACILITATOR AL TRANZIȚIEI DE LA INACTIVITATE ȘI DESCURAJARE LA „UN LOC DE MUNCĂ DE CALITATE”

Conform datelor Eurostat, România este caracterizată de una dintre cele mai ridicate rate ale sărăciei și excluziunii sociale (37,4% în 2016 comparativ cu media UE-28 de 23,7%), cu alte cuvinte 1 din 3 români se află în risc de sărăcie sau

excluziune socială. Acest indicator atinge nivelul de 43,1% în rândul persoanelor care nu au un loc de muncă.

Și dacă ne referim la sărăcia monetară, România se află printre țările din UE-28 cu cea mai ridicată rată a populației în risc de sărăcie (25,4% în 2015 comparativ cu media UE-28 de 17,3%). Coeficientul Gini, măsură a inegalității sociale, ne poziționează printre țările „de top”: 37,4 în 2015 comparativ cu media UE-28 de 31,0 aferentă aceluiași an). Avem cel puțin începând cu anul 2011 creștere economică, dar în paralel avem și creșterea inegalităților și chiar dacă cu ușoare îmbunătățiri, menținerea României printre țările cu cele mai mari probleme aferente sărăciei, sărăciei în muncă și ponderii gospodăriilor cu o intensitate a muncii foarte scăzută. Ciclurile sărăciei sunt în multe dintre familii/comunități inter-generaționale, iar ruperea acestora necesită eforturi integrate. Teșliuc, Grigoraș și Stănculescu (2016) inventariază comunitățile rurale marginalizate din România tocmai pentru a permite focalizarea resurselor disponibile pe cele mai vulnerabile comunități și pentru a avea ulterior un cadru de măsurare a efectelor programelor desfășurate. Conform acestui studiu, 83% dintre persoanele adulte (15–64 ani) care nu urmează o formă de școlarizare nu participă la piața muncii formală. Comunitățile compacte de romi au o probabilitate mai ridicată de a se regăsi printre comunitățile identificate ca fiind marginalizate. De asemenea, studiul atrage atenția asupra procesului de segregare economică și financiară. Cu alte cuvinte, comunitățile vulnerabile sunt clar diferențiate/izolate iar accesul acestora la oportunități economice și sociale este foarte redus.

Intervențiile asupra zonelor defavorizate presupun un mixt de programe destinate reabilitării infrastructurii cu programe de formare profesională, de creștere a experienței în muncă și chiar de creștere a gradului de ocupare (Colini și alții, 2013).

Ruperea cercului vicios al excluziunii sociale presupune mai ales creșterea accesului persoanelor aparținând grupurilor vulnerabile la piața muncii. Însă, așa cum ne arată datele furnizate de Teșliuc, Grigoraș și Stănculescu (2016), inactivitatea este foarte ridicată în aceste comunități marginalizate. Procesele de stimulare a ocupării trebuie concepute pe termen mediu și lung având în vedere oportunitățile de ocupare foarte reduse la nivel local, dar și toți pașii intermediari și toate intervențiile necesare susținerii unui individ în procesul de tranzitare de la starea de sărăcie (chiar severă) în starea de ocupare a unui loc de muncă de calitate.

Este fără doar și poate necesar ca întreaga comunitate să participe la identificarea de soluții. Însă încrederea între membrii comunităților sărace este de regulă redusă, relațiile comunitare sunt slabe, reducându-se cu precădere la relații întrafamiliale (UNDP, 2012; Preda, 2007; Lewis, 1966). Problemele sociale în comunitățile din România sunt numeroase, așa că cel puțin teoretic ar exista un potențial ridicat pentru dezvoltarea economiei sociale. Dezvoltarea economiei sociale ca modalitate de autoorganizare a comunităților a fost și rămâne redusă tocmai datorită faptului că mobilizarea și capacitatea de autoorganizare a comunităților este redusă. Dezvoltarea unor inițiative de economie socială la fel de izolate precum comunitățile pe care le adresează, fără a avea susținerea membrilor comunității este de așteptat să nu conducă la rezultate sustenabile pe termen mediu și lung.

Dacă privim nevoile acestor comunități, atunci economia socială capătă cel puțin două dimensiuni:

– pe de o parte se transformă într-un „laborator” de pregătire a persoanei prin dezvoltarea cunoștințelor, competențelor specifice unei meserii, a competențelor transversale (comunicare, inițiativă, spirit de echipă etc.), prin creșterea experienței în muncă, astfel încât aceasta să devină mai ușor angajabilă și să își crească practic șansele de a ocupa un loc de muncă de calitate.

– iar pe altă parte poate deveni ea însăși furnizor de locuri de muncă de calitate, stabile, mai puțin vulnerabile la ciclicitățile economice.

Procesele de „pregătire” ale persoanelor pentru a tranzita sustenabil pe termen lung la ocuparea de calitate sunt determinante pentru succesul intervențiilor, tocmai datorită cumulării în comunitățile marginalizate a dezavantajelor, discriminării sistematice și descurajării.

Însă, așa cum însăși Comisia Europeană atrage atenția (2013), pentru ca politicile de integrare socioeconomică a grupurilor vulnerabile (în cazul de față grupul etnic al romilor) să aibă șanse de succes trebuie pe de o parte să fie alocate resurse suficiente, iar pe de altă parte trebuie dublate de combaterea discriminării. Discriminarea frânează accesul romilor la o educație adecvată, capitalul uman redus acumulat conduce la poziții precare pe piața muncii sau chiar la descurajare și ulterior șomaj de lungă durată și inactivitate, lipsa surselor predictibile de venituri conduce la sărăcie și deprivare, iar acestea pe termen lung la probleme de sănătate și chiar de locuire. Eforturile sistematice și susținute de combatere a discriminării sunt esențiale pentru ca inclusiv activitățile de creștere a șanselor de ocupare prin dezvoltarea economiei sociale să aibă potențial de reușită.

În caz contrar, spre exemplu firmele/întreprinderile de economie socială nu-și vor putea identifica piața de desfacere pentru bunurile și serviciile produse, iar persoanele pregătite în economia socială de tip „laborator” nu vor avea șanse egale în accesul la locurile de muncă generate de economia de piață rămânând captive într-o economie socială care se va dezvolta ca o piață secundară a muncii.

Firmele/întreprinderile de economie socială trebuie considerate o componentă a economiei și pieței muncii în ansamblu, și nu o „zonă specială” de ocupare a persoanelor vulnerabile, inclusiv a grupurilor etnice. Promovarea economiei sociale ca o soluție exclusiv pentru grupurile vulnerabile poate conduce la segmentarea pieței muncii, segmentul economiei sociale suprapunându-se în mare măsură peste segmentul inferior al unei piețe a muncii duale.

POATE FUNCȚIONA ECONOMIA SOCIALĂ PENTRU INTEGRAREA SOCIOECONOMICĂ A ROMILOR?

Cercetările referitoare la modul în care economia socială funcționează pentru grupurile etnice minoritare sunt limitate (Sevulpeda și alții, 2010), deși agenda politică publică o promovează ca o soluție pentru o varietate de probleme sociale

impropriu adresate de sectorul public sau de cel al economiei de piață. Numeroase studii au atras atenția asupra imposibilității sustenabilității financiare a întreprinderii sociale, asupra capacității limitate de inovare socială a acestora, precum și asupra impactului redus pe care îl pot avea asupra generării de oportunități viabile de ocupare a grupurilor vulnerabile (Haugh, 2006).

Ambele concepte, și cel de identitate etnică și cel de întreprindere socială sunt puternic disputate, prin urmare există nenumărate dileme legate de ce ar putea reprezenta spre exemplu o întreprindere socială a romilor. Dacă luăm în considerare și diversitatea neamurilor de romi, cumulat cu coeziunea socială scăzută chiar în rândul membrilor aceluiasi neam, atunci înțelesul unei întreprinderi sociale a romilor devine și mai dificil de punctat. Politicile, inclusiv cele de finanțare a diferitelor programe, nu iau suficient în considerare diversitatea neamurilor de romi, ceea ce poate crea probleme suplimentare în identificarea și dezvoltarea unor soluții viabile de întreprindere socială, cooperarea între diferitele neamuri și solidaritatea în promovarea unor soluții comune fiind de multe ori redusă.

Atunci când analizăm potențialul succesului economiei sociale pentru romi, trebuie să avem în vedere faptul că de regulă dezavantajele se cumulează în comunități majoritar rome: lipsa infrastructurii, acces redus la resurse, birocrație, ignorarea intereselor comunităților de către instituțiile publice, nivel redus de educație, lipsa unei calificări și a vreunui istoric de ocupare etc. (Teșliuc și alții, 2016).

Este recomandat ca această dimensiune socială a economiei să fie susținută prin măsuri fiscale adecvate, tocmai pentru a crește solvabilitatea financiară și competitivitatea sectorului economiei sociale (UNDP, 2008). Promovarea și susținerea economiei sociale doar prin programe cu finanțare limitată și fără măsuri fiscale care să le susțină ulterior activitatea pune sub semnul întrebării sustenabilitatea pe termen scurt și mediu a inițiativelor.

Așa cum am văzut, economia socială este o formă de autoorganizare și de răspuns a comunităților, condiție de cele mai multe ori nesatisfăcută de programele destinate promovării economiei sociale. Oportunitatea finanțării este un factor exterior comunităților, iar birocrația specifică celor mai multe dintre programe face ca membrii comunităților rome vulnerabile să fie grup țintă al diferitelor proiecte, iar etapele de autoorganizare a comunității și identificare de soluții împreună cu comunitatea sunt fie inexistente, fie în cel mai bun caz reduse ca timp. Astfel, necesitatea implementării unui proiect, ca urmare a oportunităților generate de diferite programe de stimulare a ocupării, fără demersuri solide de mobilizare sau autoorganizare a comunității, poate pune sub semnul întrebării posibilitatea succesului pe termen mediu, și uneori chiar scurt.

Sărăcia și strategiile de supraviețuire pe termen foarte scurt, dezvoltate în comunitățile în care dezavantajele se cumulează, sunt la rândul lor o barieră foarte importantă în capacitatea comunităților de a se autoorganiza și de a își putea promova interesele prin inițiative de economie socială (UNDP, 2012). De multe ori soluția identificată pentru a asigura resurse în comunități foarte sărace a fost de a

implica autoritățile locale, însă acest lucru vine în contradicție chiar cu sensul conceptului de economie socială, și afectează sustenabilitatea demersurilor după finalizarea intervenției finanțate din diferite surse.

Necesitatea întreruperii activităților generatoare de venituri în cele mai multe dintre comunități sau imposibilitatea identificării unor soluții pentru îngrijirea copiilor în scopul participării la diferite cursuri de calificare constituie de asemenea un obstacol. Pentru aceasta este necesar un cadru foarte flexibil de furnizare a programelor de formare profesională, ceea ce cadrul legal existent în România permite în foarte mică măsură.

Patriarhatul din comunitățile de romi poate frâna inițiativele de autoorganizare a femeilor în activități de economie socială, ele fiind cu precădere responsabile de îngrijirea gospodăriei și a tuturor dependenților. Deseori presiunea pe care normele tradiționale o exercită asupra femeilor rome, care trebuie să rămână în spațiul gospodăriei în cea mai mare măsură, a fost interpretată ca o lipsă de disponibilitate a acestora pentru programe de ocupare, inclusiv în sectorul economie sociale. Astfel de multe ori programele de economie socială dezvoltate pot ocoli femeile rome, accentuându-le dependența de familie și comunitate.

În lipsa unui cadru legal și fiscal coerent, care să faciliteze compensarea decalajului generat chiar de cumulul acestor dezavantaje, șansele de succes și sustenabilitate a inițiativelor de economie socială sunt foarte reduse (UNDP, 2008). Cadrul legal nu trebuie să conducă nici măcar indirect la instituționalizarea decalajelor de dezvoltare între sectorul economiei sociale și cel al economiei de piață, pentru că într-o astfel de situație cel dintâi este mai probabil să se dezvolte după caracteristicile celui de al doilea tocmai pentru a putea fi competitiv. Prin urmare, astfel se creează premisele reproducerii eșecului pieței la nivelul celui de al treilea sector, iar vulnerabilitățile generate de eșecul pieței să fie reproduse și de cel de al treilea sector, adâncind marginalizarea și excluziunea celor mai vulnerabili.

BIBLIOGRAFIE

- Cace, C., Cace, S., Cojocaru, Ș., Sfetcu, L., *Social Economy in Romania – Challenges and perspectives*, în „Transylvanian Review of Administrative Sciences”, nr. 40, 2013, pp. 5–21.
- CEP-CMAF, *Déclaration finale commune des organisations européennes de l'Économie Sociale*, 2002.
- CIRIEC, *The enterprises and organizations of the third system: a strategic challenge for employment*, 2000, available online at <http://www.uv.es/uidescoop/TSE-DGV-CIRIEC-Full%20text-English.pdf>.
- Colini, L., Czischke, D., Güntner, S., Tosics, I., Ramsden, P., *Against divided cities in Europe*, Cities of Tomorrow – Action Today, URBACT II Capitalisation, 2013, available online at http://www.mdrap.ro/userfiles/studii_URBACT/rapoarte2014/Divided%20Cities_5.pdf (accesat la data de 20.02.2017).
- Comisia Europeană, *Comunicare a Comisiei COM (2013) 454 final Progrese înregistrate în aplicarea strategiilor naționale de integrare a romilor*, 2013.
- Comisia Europeană, *Comunicatul Comisiei SEC/2011/1278*, 2011.
- Constantinescu, Ș., *Atlasul Economiei Sociale. România 2012*, București, Institutul de Economie Socială, 2012.

- Defourny, J., Nyssens, M., Defining Social Enterprise, în Nyssens, M., (ed.), *Social Enterprise: At the Crossroads of Market, Public and Civil Society*, Londra, Routledge, 2006.
- Haugh, H., *Community-led Social Venture Creation*, in “Entrepreneur ship Theory and Practice”, vol. 31, no. 2, 2006, pp. 161–182.
- Lewis, O., *La Vida: a Puerto Rican Family in the Culture of Poverty*, New York, Random House, 1966.
- Monzon Compos, J. L., ChavesAvila, R., *The social economy in the European Union*, European Economic and Social Committee, 2012, available online at <http://www.eesc.europa.eu/resources/docs/qe-30-12-790-en-c.pdf> (accesat la data de 20.02.2017).
- Preda M., *Politica socială românească între sărăcie și globalizare*, Iași, Editura Polirom, 2007.
- Sevulpeda, L., Syrett, S., Calvo, S., *Social enterprise and ethnic minorities*, Third Sector Research Centre, Working Paper 48, 2010, available online at <http://www.birmingham.ac.uk/generic/tsrc/documents/tsrc/working-papers/working-paper-48.pdf> (accesat la data de 20.02.2017).
- Teșliuc, E., Grigoraș, V., Stănculescu, M., (coord). *Atlasul zonelor rurale marginalizate și al dezvoltării umane locale din România*, București, World Bank Group, 2016.
- Teșliuc, E., Grigoraș, V., Stănculescu, M., *Brackground Study for the National Strategy on Social Inclusion and Poverty Reduction 2015–2020*, București, World Bank Group, 2015.
- UNDP, *Economia socială și comunitățile de romi – provocări și oportunități*, București, 2012, disponibil online la http://www.undp.ro/libraries/projects/Economia_Sociala_si_Comunitatile_de_Romi_Provocari_si_Oportunitati.pdf.
- UNDP, *Social Enterprise: A new model for poverty reduction and employment generation. An examination of the concept and practice in Europe and the Commonwealth of Independent States*, 2008, available online at http://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/poverty-reduction/inclusive_development/social_enterpriseanewmodelforpovertyreductionandemploymentgenera.html (accesat la data de 20.02.2017).
- <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.

Branded as a solution to the most and diverse problems caused by the progressive withdrawal of state from the social protection provision, the scientific literature rarely analysed the prerequisites that could support the development of a robust and sustainable social economy sector, and with focus on its success within the disadvantaged communities. Traditionally the majority of a specific community, most possibly the “white” majority (Sevulpeda, Syrett, Calvo, 2010) represented also the majority of the social economy sector developed within that community. Thus the conditions that could support a functional social economy for marginalized ethnic communities were rarely questioned. The first part of the article analyses the literature from an historical perspective in order to retain those prerequisites that lead to the emergence and success of social economy mostly in the capitalist states. The second part tackles some problems of marginalized communities, some of them being also ethnic communities, and discusses when and how the “social economy” panacea could be transferred in communities living in poverty, exclusion, marginalization and lack of solidarity.

Keywords: social economy, socio-economic inclusion of roma people.

Primit: 14.02.2017

Acceptat: 20.03.2017